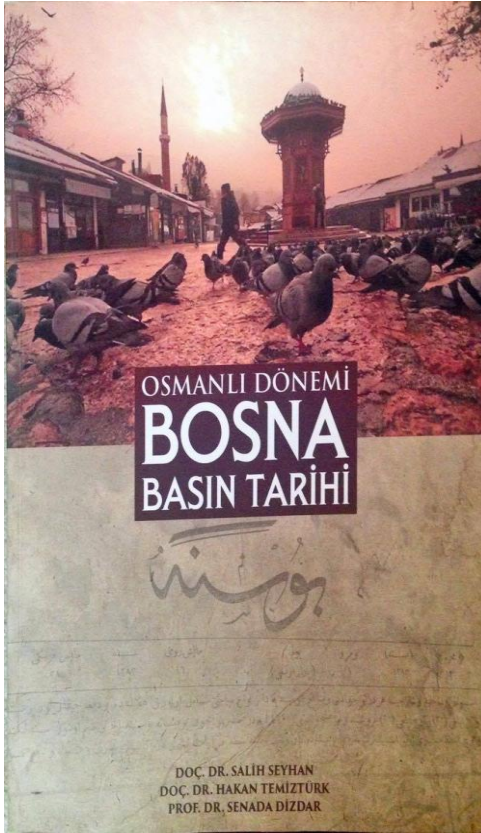

Salih Seyhan, Hakan Temiztürk, Senada Dizdar, *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016, 335 sayfa, ISBN: 978-975-442-835-3.

Ergün HASANOĞLU*

Ülkelerin buldukları coğrafyalar, birçok etnik ve dinî unsurlarla etkileşimi ve birlikte yaşamayı mümkün kılmaktadır. Bu durumu izah edebilecek en önemli örneklerden birini Bosna Hersek teşkil etmektedir. Ülkede Müslüman, Ortodoks, Katolik ve Yahudi dinine inanan Boşnaklar, Türkler, Hırvatlar, Sırp lar bulunmaktadır. Bunlar da kendi kültürlerini, tarihlerini ve dillerini yaşatabilmek gayesiyle çalışmalar yürütmüştür. İnşa edilen cami, kilise ve sinagoglar, açılan okullar, basılan kitap, dergi ve gazeteler bu amaç uğrunda yapılan faaliyetlerdir.

Milletleri ayakta tutan ana unsurlar tarih, coğrafya ve dildir. Balkan milletleri açısından bu üç ana parametre daha ehemmiyetli bir hal alır. Balkan milletlerinin kendi ulus-devletlerini yaratma

süreçlerindeki faaliyetleri bu üç parametre çerçevesinde yürütülmüştür. Kutsal millî toprak olarak gördükleri coğrafyalarda kendi tarihlerini ve kültürlerini, millî dillerinde yazma gayretinde bulunmuşlar, kendi milletlerini de kitap ve süreli yayınlar vasıtasıyla bilgilendirmişlerdir.

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinlerarası Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Edirne, E-mektup: ergunhasanoglu39@gmail.com.

Sürelî yayımlar, toplumların ortak paydada hareket etmesi için kullanılabilen önemli bir vasıta dır. Özellikle etnik ve dinî farklılıkların yoğun olarak yaşandığı bölgelerde, her milletin kendi dilinde yayım yapması ayrı bir önem arz eder. Tarihî süreç dâhilinde Bosna Hersek'te de bunu görmek mümkündür. Doç. Dr. Senada Dizdar, Doç. Dr. Hakan Temiztürk ve Prof. Dr. Salih Seyhan'ın ortak çalışmaları neticesinde vücuda getirilen *Osmanlı Dönemi Bosna Basım Tarihi* adlı eser, giriş ve altı bölüm şeklinde yazılmıştır. Bosna Hersek coğrafyasında İliyalılardan başlayarak, hem Osmanlı öncesi ve hem de Osmanlı Devleti ile sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dönemine kadar geçen sürede kurulan matbaalara, basılan kitap, dergi ve gazeteye yer vermesinin yanında, Bosna Hersek'in tarihine de değinilmiştir.

Bosna'da Okuryazarlık (ss. 23-73) adının verildiği ilk bölümde, İliyalıların okuryazarlıklarından örnekler verilmiş, kendi dillerini yaratmada etkilendikleri kültürler zikredilmiştir. Kilise tekelinde bulunan Ortaçağ Avrupası'ndaki basım-yayım faaliyetlerinden, İslam dünyasıyla Haçlı Seferleri ve ticarî ilişkiler ile kurulan münasebetler neticesinde ortaya çıkan aydınlanma sürecinden bahsedilmiştir. Ortaçağ Bosnası'nın sosyo-politik tarihinin anlatıldığı bu ilk bölümde, Bosna'daki mevcut dört yazı tipinden, okuryazarlık dâhilinde kabul gören Bosna edebiyatından ve onun gelişiminden söz edilmiştir. Bosna Kiril Alfabeti olarak bilinen Bosançıça ile yazılan edebî eserler, yasalar, belgeler, mezar taşları, anıtlar gibi farklı türdeki eserlere ve bunların uğradıkları değişimlere vurgu yapılmıştır.

Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçiş süreci ve Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu millet politikasının anlatıldığı birinci bölümde, Bogomilizmden bahsedilmiş, Bosna Hersek'in İslamiyeti kabul etmesinde etkili olan üç önemli konu maddeler halinde sıralanmıştır. Osmanlı idaresindeki bölgede okuryazarlığın geçirdiği evreler ele alınmış, yaratılan ve etkili bir biçimde kullanılan Bosna Arap Alfabeti Arabica'nın karşılaştırması yapılmıştır. Son olarak da bölgeye gelen Sefarad Yahudileri'nin Ladino adını verdiği dil vasıtasıyla kendi eğitimlerini gerçekleştirdikleri, kültürlerini yaşatıp muhafaza ettiklerinden söz edilmiştir.

Bosna Hersek'te Matbaa (ss. 75-136) başlığının verildiği ikinci bölümde, Avrupa'da Gutenberg ile başlayan matbaacılık serüveni ve bunun yansımaları ile Balkanlar ve Bosna Hersek özelinde açılan ilk matbaalar ve bu matbaalarda Kiril, Bosançıça, Latin harfleriyle basılan kitaplar belirtilmiştir. Tanzimat döneminde Bosna Hersek'in tarihî arka planı,

KİTAP DEĞERLENDİRME

gerçekleştirilen ayaklanmalar, Tanzimat'ın getirmiş olduğu yeniliklere ne şekilde cevap verildiği irdelenmeye çalışılmış, günümüzde dahi çok dinli ve dilli bir yapı ile dikkat çeken Bosna Hersek'in demografik yapısı istatistikler eşliğinde sunulmuştur.

1869 Maarif Nizamnamesi öncesi ve sonrası olarak Bosna'nın eğitim faaliyetlerinin iki bölüme taksim edildiği ikinci bölümde, Müslüman, Ortodoks, Katolik ve Yahudilerin tesis ettikleri okullar ve bu okulların eğitim faaliyetleri anlatılmıştır. Bosna sınırları haricinde basılan kitaplara yer verilmesinin yanında Bosna Arap Alfabeti ile basılan ilk kitap üzerine fikir yürütme çalışması yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Müslümanların neden diğer dinî unsurlara nazaran matbaa açmada geç kaldıklarının sebepleri üzerinde durulmuş, ilk Türk matbaacısı İbrahim Müteferrika'nın faaliyetleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Son olarak da 1850 yılı ardından Bosna bölgesinde yoğunlaştırılan matbaacılık faaliyetleri neticesinde kurulan ilk modern Bosna matbaası olan Sopron Matbaası'ndan, 1872 yılında açılan Katolik Elçilik Matbaası'ndan ve 1876 yılında tesis edilen Hersek Vilayet Matbaası'ndan bahsedilmiştir.

Bosna'da Süreli Yayınlar (ss. 137-216) başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Osmanlı Devleti'nde önemli bir iletişim vasıtası olarak kabul gören tellallıktan kısaca söz edilmiş, Molla Mustafa Başeski'nin Rûz-name eserinde tellallık ile ilgili kısımlardan seçmeler yapılarak örneklemeler gerçekleştirilmiş ve bu eserde geçen "kazete" kelimesi üzerine düşünce tartışması yapılmıştır. 1864 Vilayet Nizamnamesi sonrası vilayetlerde tesis edilen matbaalara ve çıkarılan vilayet gazetelerine değinildikten sonra bu nizamnamenin Bosna bölgesine ne şekilde etki yaptığı gösterilmeye çalışılmıştır. Osmanlı döneminde Bosna coğrafyasında basılan ve önem arz eden *Bosanski Prijatelj*, *Sarajevski Cvjetnik*, *Bosna* ve *Neretva* gazeteleri hakkında geniş malumatlar verilmiştir.

Bosna'da Salnameler ve Takvimler (ss. 217-228) adlı dördüncü bölümde ise, 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi neticesinde Saraybosna'da kurulan matbaada basılan salname ve takvimlere yer verilmiştir. Bosna'da hem Osmanlı Devleti hem de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dönemlerinde basılan salnamelerin akıbetleri hakkında bilgiler sunulmuş, salnamelerin içerdikleri konulara değinilmiş, neden önemli oldukları hususunda açıklamalar yapılmıştır. Salnameler üzerine yapılan çalışmaların azlığından dert yanılmış ve bu çalışmalarını yapanların

isimleri zikredilmiştir. Devre, İlk Bosna-Sırp Takvimi ve Genç Hersekli adlı takvimlerin bilgilerinin bulunduğu dördüncü kısımda, son olarak toplumlari tahakküm altında bırakan önemli bir vasita olan süreli yayınların Bosna Hersek özelinde önemi vurgulanmıştır.

Bosna Vilayetinde 1866-1877 Yılları Arasında Basılan Kitaplar, Ders Kitapları, Kanunlar ve Duyurular (ss. 229-251) başlığını taşıyan beşinci bölümde, Vilayet Nizamnamesi'nin getirmiş olduğu fikirlerin Bosna'ya yansımaları gösterilmeye gayret edilmiş, Sırbistan'ın Bosna süreli yayınları üzerindeki etkisi, Latince ve Kiril alfabelerinin uğradıkları değişim-dönüşüm yansıtılmıştır. Ayrıca, ilk modern matbaanın kurulduğu yıl olan 1866 yılından 1878 yılına kadar olan süreçte Vilayet Matbaası'nın basım-yayım faaliyetleri dile getirilmiştir.

Avusturya-Macaristan Dönemi (ss. 253-318) adını taşıyan altıncı ve son bölümde, 1878 yılı sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hedefi haline dönüşen Bosna Hersek'in 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması ile 1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı arasındaki tarihî perspektifi verilmiş, ekonomik, sosyal, mimari, kültür ve sanat ile ulaşım alanlarında Avusturya-Macaristan'ın etkisi altında gelişme gösterdiği anlatılmıştır. Bosna Hersek'te konuşulan dile karşı Avusturya-Macaristan'ın tutumu dört ana aşamada belirtilmiş, 1878 sonrası açılan matbaalara, basılan gazete ve dergilere geniş yer ayrılmıştır.

Kitabın sonunda da *Kaynakça* (ss. 319-335) kısmı yer almaktadır.

Dinî ve kültürel farklılıkların bir toplumda var olması, o toplumda yaşayan insanların birbirleriyle etkileşimini ortaya çıkarmakta, her kültürün kendine özgü faaliyetler gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bosna Hersek ve konumuz itibariyle Bosna Hersek'in süreli yayınları özelinde bu durumu irdelediğimizde, *Osmanlı Dönemi Bosna Basım Tarihi* adlı eser, bu farklı kültürlerin çıkarmış oldukları gazeteleri, dergileri, kitapları biz okuyuculara sunmaktadır. Titiz yapılmış bir çalışmanın ürünü olarak ortaya konan bu kitap, Osmanlı dönemi ile ilgili bilgiler vermenin yanında Osmanlı idaresi öncesi ve 1878 sonrası Avusturya-Macaristan İmparatorluğu vesayeti dönemleri ilgili bilgiler aktarmaktadır. Ek olarak, süreli yayınlar gibi içinde bulunduğu milletleri tesirinde altında bırakan önemli bir aracın çok kültürlü yapıya sahip Bosna Hersek'te ne gibi yansımalarının olduğunu göstermesi açısından da değerli bir kaynak niteliğindedir.